

**РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ**

БОЙКО В. В.,
аспірант кафедри теорії
та філософії права
(Львівський національний
університет імені Івана Франка)

УДК 340.13

ВИДИ ТА ФОРМИ КОНКУРЕНЦІЇ ПРАВОВИХ НОРМ

У статті запропоноване визначення поняття конкуренції правових норм, наведено можливі форми її існування та види залежно від різних класифікаційних підстав, а також деякі шляхи її вирішення.

Ключові слова: конкуренція правових норм, загальна норма права, спеціальна норма, дублювання правових норм.

В статье предлагается определение понятия конкуренции правовых норм, приводятся возможные формы ее существования и различные виды в зависимости от разных классификационных оснований, а также некоторые пути ее решения.

Ключевые слова: конкуренция правовых норм, общая норма права, специальная норма права, дублирование правовых норм.

This article deals with the notion of legal norms competition, suggests possible forms of its existence and different types, depending on different classification basis, also some ways of its resolution are offered.

Key words: competition of legal norms, general legal norm, special legal norm, duplication of legal norms.

Вступ. Правова система України, загалом будучи логічною та послідовною у своїй побудові, як і будь-яка система соціальної дійсності, страждає від певних недоліків, невизначеностей. У нормативній підсистемі правової системи суспільства можуть виникати ситуації, коли на врегулювання одного суспільного відношення претендують дві або більше правові норми. Це нетипова ситуація у правозастосуванні, проте у зв'язку із багатоманітністю суспільних відносин вона трапляється досить часто. У науковій літературі вищенаведене явище позначається поняттями конкуренції правових норм або колізії правових норм. Правильне визначення даних понять, відмінностей між ними та в результаті правильних шляхів їх вирішення чи подолання є запорукою ефективного правозастосування, що має своїм наслідком точне врегулювання суспільних відносин.

Аналіз наукової та навчальної літератури виявив, що проблеми конкуренції правових норм не лише не мають єдиного підходу до їх вирішення, проте і саме поняття конкуренції правових норм та його ознак, форм і видів у правовій доктрині однозначно не визначене.

Очевидно, що виокремлення видів та форм прямо залежить від змісту, яким наділяється певне правове поняття. Відсутність уніфікованого підходу до визначення поняття конкуренції правових норм не сприяє чіткому розподілу його на види та виокремлення його

форм. Так, існує принаймні п'ять підходів до розуміння цього правового явища: 1) конкуренція правових норм є самостійним окремим поняттям в межах правової науки [1, с. 261]; 2) конкуренція правових норм є синонімом колізії правових норм [2, с. 10]; 3) конкуренція правових норм охоплюється поняттям колізії правових норм [3, с. 138–139]; 4) колізія правових норм є складовою поняття конкуренції правових норм [4, с. 75]; 5) конкуренція правових норм є дублюванням правових норм. [5, с. 265].

Постановка завдання. Визначення форм та видів конкуренції правових норм, як самостійного поняття у межах науки теорії права, а також пропозиція щодо деяких шляхів її вирішення, залежно від цих видів та форм. Актуальність тематики дослідження зумовлена наявними проблемами при правозастосуванні, неоднозначною судовою практикою, а також недостатньою дослідженістю поняття конкуренції правових норм у вітчизняній правовій науці.

Результати дослідження. Класифікація конкуренції правових норм дозволяє чітко визначити її місце у системі юридичної науки, вдосконалювати правотворчу та правозастосовну діяльність, пов'язану із конкуренцією правових норм, а також запропонувати певні шляхи її вирішення.

Оскільки тема та обсяг статті не дає можливості більш детально зупинитися на різних підходах до розуміння поняття конкуренції правових норм, зазначимо, що при окресленні її видів і форм ми виходимо із наступної дефініції: конкуренція правових норм – це співвідношення двох чи більше правових норм, що не суперечать одна одній та спрямовані на врегулювання одного і того ж суспільного відношення. Конкуренція правових норм не є складовою колізії та наділена відмінними від неї ознаками. Однією із основних таких ознак, зокрема, є відсутність суперечності між правовими нормами, що претендують на застосування.

Поняття «форми» у науці полягає у способах зовнішнього виразу певного явища, що досліджується. Тому форма конкуренції правових норм – це спосіб її зовнішнього виразу та об'єктивації.

З огляду на визначення поняття конкуренції правових норм, запропоноване вище, можна виділити дві форми такого несуперечливого відношення між правовими нормами:

- дублювання правових норм;
- взаємозв'язок загальної норми права із спеціальною нормою права та взаємозв'язок спеціальних правових норм.

Дублювання правових норм – це ситуація у правозастосуванні, при якій на врегулювання одного і того ж суспільного відношення претендують дві або більше правові норми, що текстуально та (або) змістовно співпадають.

Залежно від форми існування, дублювання може полягати :

- у текстуальному співпадинні правових норм (наприклад, ст. 1 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. [6] та ч.1 ст. 113 ЦК України [7]);
- у змістовному співпадинні при відмінних текстуальних формулюваннях правових норм (наприклад, ст. 85 ГК України [8] та ст. 115 ЦК України) [9, с. 24].

Залежно від рівня, на якому відбувається дублювання, існує дублювання, коли:

- норми Конституції дублюються у законах України, а ті, що розміщені у законах, – у підзаконних нормативно-правових актах, а також дублювання правових норм, що розміщені у законі та міжнародно-правовому договорі. (ієрархічне дублювання) (наприклад, ч. 1, 2 ст. 43 Конституції України [10] та ч. 1 ст. 2 Кодексу законів про працю України [11]);
- дублюються однорівневі правові норми (горизонтальне дублювання) (наприклад, ч. 1 ст. 75 КЗпП України та ч. 1 ст. 6 Закону України «Про відпустки» [12]).

Залежно від доцільності здійснення дублювання:

- обґрунтоване дублювання – у вигляді багатократного повтору юридичних правил, необхідного для надання правовій системі єдності та стабільності;
- необґрунтоване дублювання – що являє собою юридичну колізію та зменшує ефективність правозастосування.

Остання класифікація запропонована Н.А. Власенком і має вкрай важливе значення у межах даного дослідження. Вона демонструє, що є можливість існування абсолютно

виправданої з точки зору ефективності праворегулювання дублювання правових норм як однієї із форм конкуренції правових норм. Важливо звернути увагу, що таке несуперечливе відношення норм в такому випадку не є колізією, а тому не може підмінятися нею. Навмисне повторення законодавцем змістовно однакових правових норм, що мають основоположний, базовий характер, у різних джерелах сприяє зміцненню правової системи, забезпеченню однакового застосування права, встановлює необхідні зв'язки нормативно-правового акту із іншими, що регулюють ті ж суспільні відносини, та часто полегшує розуміння нормативного матеріалу, викладеного у законі. Таке «виправдане» дублювання називається відтворенням правових норм.

Щодо другої форми існування конкуренції правових норм – взаємозв'язку між загальною та спеціальною нормами права, то її теж можна класифікувати на види.

Так, за місцем розміщення потенційно конкуруючих норм можна виділити конкуренцію правових норм у межах одного нормативно-правового акту та конкуренцію правових норм, що розміщені у різних нормативно-правових актах (наприклад, у кодифікованому і звичайному законах).

За галузевою належністю можливо виділити конкуренцію цивільно-правових норм, господарсько-правових норм, конкуренцію кримінально-правових норм, а також адміністративних, кримінально-процесуальних, цивільно-процесуальних норм тощо.

За рівнем, на якому конкурують норми, можна виділити конкуренцію норм національного права між собою та конкуренцію норм національного та міжнародного права. Даний вид конкуренції є особливим, оскільки вирішується однозначно та за допомогою колізійної норми. Так, ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. містить таку колізійну норму: якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [13].

Це означає, що у даному випадку не можуть бути застосовані жодні інші способи вирішення конкуренції, норми міжнародного договору будуть мати пріоритет у застосуванні.

Додатково, професор Л.А. Луць виділяє також такі види конкуренції правових норм: між нормативно-правовими приписами актів, що прийняті різними правотворчими суб'єктами; між нормативно-правовими приписами актів, що прийняті одним і тим самим правотворчим суб'єктом; між нормативно-правовими приписами загальних і спеціальних актів, що прийняті одним і тим самим суб'єктом; між нормативно-правовими приписами загальних і спеціальних актів, що прийняті різними правотворчими суб'єктами; між нормативно-правовими приписами власної та іншої національної системи джерел права, якщо це передбачено міжнародними угодами, а національне законодавство допускає дію джерел права іншої держави [14, с.291].

Важливим питанням у межах даного дослідження є, зокрема, таке: чи може існувати ієрархічна конкуренція правових норм у формі співвідношення загальної та спеціальної норм права (у формі дублювання, відповідь, однозначно, ствердна).

Питання існування ієрархічної конкуренції правових норм прямо залежить від питання співвідношення конкуренції та конкретизації правових норм.

Г.Г. Шмелева визначає конкретизацію як «процес переведу понять із високого рівня загальності та абстрактності на більш низький рівень, як їх рух від меншої конкретності до більшої, результатом якого є більш конкретне поняття» [15, с.16].

На сьогодні утвердженою та признаною у науковій літературі вважається позиція П.М. Рабіновича та Г.Г. Шмелевої, яка полягає в тому, що під конкретизацією пропонується розуміти процес утворення пари понять, що відображають явища, одне з яких являє собою окремих, особливий, «видовий» випадок іншого, тобто понять, що знаходяться в силу цього у родових відносинах. Якщо між цими явищами об'єктивно не існує зв'язок «загальне – особливе» або «загальне – особливе – одиничне», то використання поняття «конкретизація» втрачає будь-який сенс, стає методологічно не обґрунтованим [16, с. 31–32].

Однією із форм конкуренції правових норм є співвідношення загальної та спеціальної правових норм. Конкретизація правових норм, у свою чергу, є процесом, що відбувається або у межах право творення, або у межах правореалізації. Правотворча (нормотворча) конкретизація полягає у закріпленні законодавцем у нормативно-правових актах абстрактних, загальних правових норм та водночас більш конкретних норм, що відносяться до попередніх як «вид – рід». Коли ж мова йде про правозастосовчу конкретизацію (як підвид правореалізаційної), то її зовнішнім рівнем є усвідомлення конкретизації як діяльності уповноважених суб'єктів щодо індивідуалізації абстрактної правової норми. Якщо ж глянути глибше, то стає зрозуміло, що на мікрорівні це є мисленнєвий процес руху думки від більш загальної правової норми до спеціальної. Співвідношення ж загальної та спеціальної правових норм є формою конкуренції правових норм. Це означає, що правозастосовча конкретизація – це процес, що приводить нас до стану конкуренції правових норм, який потребує свого вирішення. Конкретизація – це «розщеплення» абстрактної норми, пошук конкретнішого врегулювання у видових нормах, а конкуренція виникає тоді, коли ці видові норми у конкретній правозастосовній ситуації знайдено та потрібно здійснити юридичну кваліфікацію.

Процес юридичної кваліфікації полягає у слідуванні від одиничного (фактичних обставин, відносин) до загального (належна юридична норма), а правозастосовча конкретизація, у свою чергу, здійснюється шляхом слідування від загального до конкретного. На перетині юридичної кваліфікації та правозастосовчої конкретизації якраз і виникає конкуренція правових норм.

За таким самим підходом стає зрозуміло, що правотворча (нормотворча) конкретизація – це потенція (можливість) конкуренції правових норм, той «грунт», на якому може за конкретної правозастосовної ситуації виникнути конкуренція правових норм.

З огляду на вищезазначене, ми вважаємо за необхідне виділяти такий вид конкуренції правових норм, коли на застосування одночасно претендують дві або більше несуперечливі між собою юридичні норми, що знаходяться у нормативно-правових актах із різною юридичною силою – ієрархічну конкуренцію.

Аналізуючи точку зору Р. Ціппелюса щодо класифікації конкуренції правових норм, можна запропонувати ще декілька класифікаційних підстав цього поняття. Хоча вчений розглядає конкуренцію правових норм лише як проблему вибору норми, що підлягає застосуванню, незалежно від того, у суперечливому чи ні відношенні вони перебувають між собою, – його позиції щодо певного поділу на види є слушними і в межах цього дослідження.

Так звана удавана конкуренція правових норм має місце тоді, коли вона однозначно вирішується законодавцем у тексті статті нормативно-правового акту. Як приклад, Р. Ціппелюс наводить таку ситуацію: лікар повинен давати свідчення про факти, які йому довірив пацієнт. За загальним правилом кримінально-процесуальний закон вимагає, щоб він свідчив у суді. З іншого боку, є норма, яка забороняє лікарю розголошувати таємницю, яка стала відома йому у процесі його професійної діяльності. Лікар не може одночасно виконати ці два обов'язки. Проте закон запобіг суперечності між цими двома приписами: свідок, який за загальним правилом має дати свідчення, не повинен робити цього у тому випадку, коли він зобов'язаний не розголошувати отримані відомості [17, с. 61].

Іншим видом конкуренції правових норм є той, що виділений на підставі можливості одночасного застосування правових норм:

– кумулятивна конкуренція норм – коли різні норми передбачають для певних ситуацій подібні чи поєднані правові наслідки, то ці наслідки можуть застосовуватись одночасно (наприклад, при дублюванні нормативно-правових приписів);

– коли при вирішенні конкуренції застосуванню підлягає лише одна із конкуруючих норм (наприклад, при співвідношенні загальної та виняткової норм).

Способи вирішення конкуренції правових норм прямо залежать від того, з якою її формою та видом зіштовхнувся правозастосовувач.

Так, при наявності конкуренції правових норм у формі дублювання (відтворення) для її вирішення застосовується в першу чергу ієрархічний принцип – застосуванню підлягає норма, що знаходиться у нормативно-правовому акті з вищою юридичною силою.

У випадку виявлення конкуренції правових норм у формі співвідношення загальної та спеціальної правових норм її вирішення першочергово залежить від принципу застосування спеціальної правової норми перед загальною.

Важливо звернути увагу також на ту обставину, що пріоритет перед загальними нормами мають не всі спеціальні норми, а лише спеціальні норми – винятки, оскільки спеціальні норми – доповнення, уточнення діють поряд, паралельно із загальними приписами [18, с. 65]. Тому висновок, що спеціальна норма завжди виключає дію загальної, не є точним та не розкриває процесу диференціації в праві. З таким твердженням погоджується і О.В. Москалюк. Називаючи співвідношення загальної та спеціальної норм колізією, він уточнює, що не завжди таке співвідношення варто називати колізією, оскільки в багатьох випадках спеціальна норма може застосовуватись поряд із загальною [19, с. 83].

На практиці, проте, із пріоритетом спеціальної правової норми перед загальною можуть виникати певні труднощі, а на деякі окремі моменти потрібно звернути додаткову увагу.

Автори навчального посібника з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку, вказують, що поділ правових норм на загальні і спеціальні за критерієм сфери їх дії не виключає того, що сферу дії спеціальної правової норми законодавець дещо розширить [20, с. 217–218]. Як приклад наводиться наступна ситуація: ст. 72 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» встановлює правову норму про відшкодування ядерної шкоди, ст. 6 Закону України «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення» обмежує розмір відшкодування. Ця стаття містить спеціальну правову норму, що підлягає переважному застосуванню перед правовою нормою, що встановлена ч. 1 ст. 1166 ЦК України і передбачає відшкодування майнової шкоди в повному обсязі. У той же час, гіпотеза зазначеної спеціальної правової норми дещо розширюється порівняно з гіпотезою загальної правової норми, що встановлена ч. 1 ст. 1166 ЦК України за рахунок того, що відповідальність оператора за ядерну шкоду є абсолютною, тобто настає незалежно від встановлення його вини. Розширення гіпотези спеціальної правової норми, про яку йдеться, не порушує її зв'язок як спеціальної у відношенні до загальної правової норми, що встановлена ч. 1 ст. 1166 ЦК України.

Варто погодитися із цією позицією, оскільки у наведеній вище ситуації очевидним є факт наявності функціонального зв'язку між ст. 72 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» та ч. 1 ст. 1166 ЦК України, як загальною та спеціальною. Вирішення конкуренції правових норм тому буде здійснюватися на користь спеціальної правової норми.

Важливим розмежуванням конкуренції правових норм від колізії правових норм через призму способів їх вирішення є також можливість при конкуренції правових норм одночасно застосовувати правові норми, що конкурують, та відсутність такої можливості при колізії правових норм.

Наприклад, ст. 1218 ЦК України встановлює, що до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. А ч. 1 ст. 1230 ЦК України вказує, що до складу спадщини входить право на відшкодування збитків, завданих спадкодавцеві у договірних зобов'язаннях. Таким чином, ст. 1218 та ст. 1230 ЦК України співвідносяться як загальна та спеціальна правові норми, але є сумісними – тобто такими, що можуть застосовуватися одночасно.

Критерій сумісності або несумісності загальної та спеціальної правових норм полягає у тому, які частини норми співвідносяться між собою. Якщо це диспозиції правових норм, як у випадку, що наведений вище, – має місце сумісне співвідношення, якщо ж співвідносяться гіпотези або гіпотеза та диспозиція правових норм – несумісне, що виключає можливість одночасного застосування цих двох правових норм.

Інші способи вирішення конкуренції правових норм, а саме пріоритет кодифікованого акту перед звичайним, можливість застосування темпорального принципу потребують подальшого детального з'ясування та дослідження

Висновки. Конкуренція правових норм є складним, неоднозначним явищем в юридичній науці, що полягає у несуперечному відношенні двох або більше норм права, що претендують на застосування для врегулювання конкретного суспільного відношення. Основними її формами є: дублювання правових норм, яке за певних умов може проявлятися у вигляді відтворення та співвідношення загальної та спеціальної правових норм, яке своїм змістом має функціональний зв'язок «рід – вид». Досі дискусійними залишаються питання існування ієрархічної та темпоральної конкуренції правових норм. Способи вирішення конкуренції правових норм залежать від її конкретної форми та виду. Так, для дублювання (відтворення) характерним є застосування ієрархічного принципу для вирішення конкуренції правових норм, а для співвідношення загальної та спеціальної правових норм – застосування принципу переваги спеціальної норми. У подальшому заслуговують на детальніше з'ясування і дослідження ці способи вирішення конкуренції, а також пріоритет кодифікованого акту перед звичайним нормативно-правовим актом і можливість застосування темпорального принципу.

Список використаних джерел:

1. Морозова Л.А. Теория государства и права : [учебник] / Л.А. Морозова ; 4-е изд., доп и переаб. – М. : Российское юридическое образование, 2010. – 384 с.
2. Погребняк С.П. Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення : автореф. ... к. ю. н. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / С.П. Погребняк. – Х., 2001. – 22 с.
3. Гончаров Д.Ю. Взаимосвязи и коллизии норм уголовного и уголовно-процессуального законодательства : дис. к. ю. н. : спец. 12.00.08 / Д.Ю. Гончаров. – Екатеринбург, 2004. – 187 с.
4. Власенко Н.А. Коллизионные нормы в системе советского права / Н.А. Власенко. – Л. : Изд-во Ленинградского университета. – Правоведение. – 1985. – № 4.
5. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права : [навч.-метод. посіб. (за кредитно – модульною системою)] / Л.А. Луць. – К. : Атіка, 2007. – 412 с.
6. Верховна Рада України : Закон України «Прогосподарські товариства» від 19.09.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
7. Верховна Рада України : Цивільний кодекс України від 16.01.20013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page3>.
8. Верховна Рада України : Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page4>.
9. Власенко Н.А. Логико-структурные дефекты системы советского права / Н.А. Власенко. – Правоведение. – 1991. – № 3.
10. Верховна Рада України : Конституція України від 28.06.1996р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.
11. Верховна Рада України : Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
12. Верховна Рада України : Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>.
13. Верховна Рада України : Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.
14. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права : [навч.-метод. посіб. (за кредитно – модульною системою)] / Л.А. Луць. – К. : Атіка, 2007. – 412 с.
15. Шмелева Г.Г. Конкретизация юридических норм в правовом регулировании : [монографія] / Г.Г. Шмелева. – Изд-во при Львов. гос. ун-те, 1988. – 106 с.
16. Рабинович П.М. Конкретизация правовых норм (общетеоретические проблемы) / П.М. Рабинович, Г.Г. Шмелева // Правоведение. – 1985. – № 6.

17. Ціппеліус Р. Юридична методологія / Ціппеліус Р. – Чернівці : Рута, 2003. – 183 с.
18. Сенякин И.Н. Специальные нормы советского права / И.Н. Сенякин. – Саратов, 1987.
19. Москалюк О.В. Поняття та ознаки юридичної колізії / О.В. Москалюк. // Держава і право. – 2010. – С. 83–88.
20. Ротань В.Г., Самсін І.Л., Ярема А.Г. та ін. Новітнє вчення про тлумачення правових актів : [навч. посіб. з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку] / [В.Г. Ротань, І.Л. Самсін, А.Г. Ярема та ін.]. – Х. : Право, 2013. – 752 с.

БРЮХНО О. В.,
студентка
(Київський національний
університет імені Тараса Шевченка)

ОТРАДНОВА О. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
(Київський національний
університет імені Тараса Шевченка)

УДК 343.4(477)

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЯК ОСОБЛИВИЙ РІЗНОВИД ПОВЕДІНКИ

Стаття присвячена науковому дослідженню проблеми зловживання правом, попередженню та уникненню подібних дій у суспільстві. Доведено, що дане право пов'язане із здійсненням належного особі суб'єктивного цивільного права, за межі якого воно виходить. Тому зловживання правом може мати місце лише в тому випадку, коли уповноважений суб'єкт має певні права, при здійсненні яких він порушує права і законні інтереси інших осіб.

Ключові слова: зловживання правом, шикана, заподіяння шкоди, неправомірне поведінка.

Статья посвящена научному исследованию проблемы злоупотребления правом, предупреждению и избежанию подобных действий в обществе. Доказано, что данное право связано с осуществлением надлежащего лицу субъективного гражданского права, за пределы которого оно исходит. Поэтому злоупотребление правом может иметь место только в том случае, когда уполномоченный субъект имеет определенные права, при осуществлении которых он нарушает права и законные интересы других лиц.

Ключевые слова: злоупотребление правом, шикана, причинение вреда, неправомерное поведение.

The article is devoted to the scientific study of the problem of abuse of law, prevention and avoidance of such actions in society and proved that this right is related to the proper person subjective civil right, beyond which it is obtained. Therefore, abuse of the law can take place only when authorized entity has certain rights in the implementation of which it violates the rights and legitimate interests of others.

Key words: abuse of right, boo, injury, wrongful behavior.

